

Adalékok a magyar nyelv régi török és mongol elemeihez.

(Második közlemény.)

(I.) **báj** «*magia, incantatio, veneficium, superstitio; zauberei, hexerei*» (Moln. Alb.), *báj-fű* (*bay fű* Schlägli Szój. 856; Besztercei Szój. 353.) «*laurus Alexandrina*» (u. o.); *bájos* (*bávós* Megyeri, ApáczaiCs.) «*magicus, incantator, veneficus; zauberisch, zauberer*» (*báuság* «*bübájosság, babonaság; szándékosan elvetett rongy-, vagy papir-csomag, a melybe liszt, korpa, krajezár, sárgarépa, kenyérellesztő stb. efféle van belekötve babonaság végett, hogy azt, a ki fölveszi és kibontja, megrontsa; ilyesmire azt mondják: fű né véd, mert báuság van benne!* Vas-m., Őrség); *bájol* «*incanto; zaubern*» (NySz., MTsz.).

(II.) **bű-báj** «*cantamen, magia, incantatio, veneficium; zauberei, hexerei*»; *bű-bájos, bűvös-bájos* (*byes bayos* JordC., *bűjös-bájos* Com., *bíbányos* Mátra-vid., *bűvájos* Torontál m.) «*magicus, incantator; zauberisch; zauberer*»; *bű-bájoz-, bű-bájol-, bűvöl-bájol* «*incanto; bezaubern*» (NySz., MTsz.).

< (I.) Csagat. *baj* «*band; zauber, bezauberung*» (VÁMB. Stud. 243.) = ozm *bag, bag* «*band, binde, schnur, schlinge, riemen, fessel, bund, gebund*» (ZENKER 167.); «*noeud magique qui, selon la croyance populaire, empêche la consommation du mariage*» (BARBIER DE MEYNARD I: 269.) és általában «*zauber*» ebben: *bag etmek* «*durch zauber binden, bezaubern, behexen*» (*baglı* «*gebunden, angebunden, verstrickt; verzaubert, behext, durch zauber seiner mannheit beraubt*»; ZENKER 168.). — Csa-gat. *baji* «*zauber*» (VÁMB. NyK. 8: 129; Magy. Ered. 387.) = ozm. *bayi* «*charme, enchantement, fascination*» (*bayiži* «*sor-*

cier, enchanteur, qui charme et fascine beauté séduisante», *bagiži, bajži*: göz-b. «zauberer, gaukler, betrüger»; BARBIER DE M. I : 272; ZENKER 168.). — V. ö. ozm. *baj-* «tromper, fasciner, séduire par des enchantements» (BARBIER DE M. I : 284.), *bag-, baj-* «binden, bezaubern, betrügen» (*göz bajmak* «durch den blick bezaubern» ZENKER 174.); *bagla-, bağla-* «binden, knüpfen; umstricken, verstricken, bezaubern, behexen, insbesondere durch zauber der mannheit berauben» (*göz baglamak* «den blick auf jmden od. etw. heften, mit dem blicke bezaubern»; *baglajži* «der bindende; zauberer» = kirgiz *bajlä-* «binden, anbinden, zuschliessen; bezaubern, behexen» (связать, привязать, запелеть; очаровать, заколдовать) = tat. *baula-* id. (BUDAG. I ; 232.).

(II.) Ozm. *bögü-baḡ* : b. b. *etmek* «durch zauber binden, bezaubern, behexen» (*bögü-baḡla-* «einen zauber auf etw. binden, d. i. bezaubern, behexen»; ZENKER 167; BUDAG. I : 232.).

Az a körülmény, hogy nemcsak az egyszerű *báj* (= tör. *baj, baḡ*, vagy *bajži, baḡži*) szó, hanem sűrű alkalmazású összetétele, a *bü-báj* (= ozm. *bögü-baḡ*) is előkerül a törökségben, döntőleg határoz a mellett, hogy emitt keressük szavunknak eredetét s nem, mint MIKLOSICH véli (EtWb. 5.), a szlávtságban. Vannak ugyan itten: óbolg. *bajati* «fabulari, incantare», szlov. *bajati* «zaubern; löseln, fabeln erzählen», *baja* «zauber; reif, loos», *bajavec* «zauberer», *bajilo* «zaubermittel», horv. *bajati* «fabeln erzählen», *baj* «mythe, märchen; reif, anmut», *bajač* «zauberer, besprecher», szerb *bajati, bajač* id., *bajka* «fabel», bolg. *baja* «zaubersprüche hersagen, dadurch heilen», *bajilka* «zauberspruch», *bajačka* «zauberin», lengyel *bajač* «fabuliren», *baja* «fabel», kisorosz *bajaty* «erzählen; zaubern», *baj* «erzähler», orosz *bajaty, bajty* «reden» stb. (MIKL. u. o.; NYK. 17 : 92.); ámde figyelembe veendő, hogy a magy. *báj* előképe gyanánt vehető névszói szláv alaknak (a minő az óbolg. *bajati* mellett óbolg. **baj* lehetne) nincs igazolva régisége, hogy a horv. *baj* jelentésénél, a szlov. *baja* pedig végzeténél fogva*) nem gondolható szavunk eredeti másának, végül hogy itt

*) A szláv -a végzetnek tapasztaljuk ugyan hiányát a *kolbász, lapát, szombat* és *beszéd* = szl. *kolbasa, lopata, szbota, beszeda* szavakban; de mindezekben a szláv eredeti háromtagú, míg kéttagún hasonló eset nem mutatkozik (v. ö. *pára, répa, suba, hála, kasza* = szl. *para, rěpa, šuba, chvala, kosa* stb.).

igei elvonásról sem lehet szó (úgy mint pl. *parancs* lett a régibb *parancsol*-ból), mert a szláv *bajati*-nak megfelelő *-ál* végű magyar ige éppenséggel nincs. Merő esetlegesség a szláv *bajati* és tör. *baj-mak* alakí és értelmi találkozása; amannak t. i. eredeti értelme: «sprechen» (ebből: «besprechen», «mit zauberspruch besprechen»), ezé: «binden» (ebből: «mit zauber binden») s hogy a magy. *báj*, *bájol* szókhoz is efféle alapgondolat csatlakozhatott, jellemzón mutatja a *még-köt* igének alkalmazása «fascino; beschreien, bezubern» értelemben (*ígezőt, megkötőt*: fascinat; verzaubert); *varáslással megkötni a hold járását* PárizP.; *zeremnek túze langa meg g'oyta es megköte engömet* NagyszombC., NySz.). Hangzóközi, illetőleg szóvégi *γ > j* változásával a *báj* a *borjú* (= csagat. *bozaru, bozru*), *sajt* (= csuv. *čjřět*) és *tyúk* (e h. **tijuk* = csagat. *taruk*) szók csoportjához csatlakozik s akár a török *baji*, *baři* képzés másának is vehető, tudva azt, hogy ily szóvégi *i* enyészett el az *ács* és *szatócs* szavakban is (l. u. i. az *ímely* cikket). Megjegyzendő, hogy a *bájos*-nak *báros* változata csak a *büvös-báros* összetételben van igazolva, tehát bizonyára az előtag hangtani hatása alatt keletkezett.

békó (accus. *békó-t*; *beko* BécsiC., ÉrdyC., Schlägli Szój. 1072.) «compedes, compes, pedica; fessel, fusseisen»; *békóz-* «compedio; fesseln, fesseln anlegen» (NySz.).

< Volgai-tat. *bě;au* «fesseln, ketten, eisen, bande» (ОКОВЫ, КАНДАЛЫ, УЗЫ; *bě;aulě* «in fesseln geschlagen», *bě;aula-* «in ketten od. fesseln legen»; OSZTROUMOV), baskir *bě;au* id. (КАТАРИНСКИЈ) = tobolszki-tat. *bu;aw* id. (КАНДАЛЫ; GIGANOV 224.) = csagat. *bu;aru, bugaru* (ZENKER 221; SEJKH SZULEJMAN 82.), ozm. *bukagi, buzagı, bu;aw* «fessel (an den beinen), kette für tiere u. verbrecher» (*bukagiı* «gefesselt an den füßen», *bukagila-* «fesseln anlegen, fesseln»; ZENKER 223, 221.), *bo;aru* «lien, entrave, chaîne aux pieds des prisonniers; carcan» (BARBIER DE MEYNARD I: 338.) = szagaj *po;ō* id. (ASMARIN 84.) = csuv. *pě;aw* «bund, knoten, band, strick» (СВЯЗЬ, УЗЕЛЬ, ЗАВЯЗКА, ТЕСЬМА, ВЕРЕВКА; ZOLOTN.). — V. ö. csagat. *bo;ak* «fusseisen» (VÁMB. Stud. 248.) és mongol *bo;o, bu;ü* «lie, attache, noue, panse; bracelet, anneau» (KOVAL. 1160.).

A magy. *békó* alak első szótagjának magánhangzója a tatár-baskir *bě;au*, illetőleg csuv. *pě;aw*-féle változat nyomán érthető, a hangzóközi *k* pedig a váltakozó török *g (γ)* és *k* mellett olyan megfelelőes, mint az *eka, iker, béka, bika, káka, kökény, karakány, ökör*,

sárkány, *tükör* török eredetű szavak esetében. A rokon nyelvek terén ugyane szónak mása a votjKaz. *bugol* «fessel» (v. ö. a végzetre nézve: votjKaz. *bujol* «farbe» = tat. *bujau* id., votjKaz. *ujol* «wachsam» = tat. *ujau* id., votjKaz. *soyrol*, votjJel. *soyro* «taub» = tat. *sayrau* id., votjKaz. *sül* «gesund» = tat. *sau* id.).

Külön kell választanunk a *békó*-tól a hasonló alakú és jelentésű *béklyó* (*békló*) szót, mely a régi írón kívül a mai népnyelvben is előfordul s emitt különösen a «szabadban legelő lovak lábára való nyugózó vas-szerszámot» jelenti (MTsz.). Ez t. i. nem tekinthető a *békó* teljesebb hangtestének, minthogy a *l*, *ly* hasonló helyzetben nem szokott enyészni (v. ö. *toklyó*; *csákiya*, *csuklya*, *boglya*); de másrészt vele, úgy látszik, némileg összefügg. Ez utóbbi szempontból alkalmasan kínálkozik vele egybevetésre a tatár *béγau*, *buγau* szóval egytövű kirgiz *buγalik* (v. ö. a második hangzó elisíójára nézve: magy. *borjú* = csagat. *bozaru*, magy. *sárkány* = kün *sazaran*), mely szintén «lökötő szerszámot» jelent, noha nem lábnyügöt, hanem «pányvát» (длинная веревка съ петлей. ею ловятъ дикихъ лошадей; КАТАРИНСКИЯ, ВУДАГ. I: 284.). Ezen kívül számba jöhet a *béklyó* eredetére nézve a török *baγlık* is (ZENKER 168.), mely mint a *baγ* «band, schlinge, fessel, bund» szó származéka «kötélék, kötő szerszám» értelemben nyervehetett alkalmazást a «béklyóra» (v. ö. az első szótag hangzójának megfelelésére nézve: magy. *béka* = tör. *baγa*, *baga*).

bér (accus. *bér-t*; *bér* MünchC., *beer* ErdyC.; *bír* Tiszántúl) «merces, salarium, pensio, præmium; preis, werth, löhn, sold» (*föld-bér* «grundzins», *hajó-bér* «schiffslohn», *ház-bér* «hauszins», *kocsi-bér* «fahrlohn», *napi-bér* «taglohn»), *bérés* «mercenarius; servus boarius; gedungen, mietling; ochsenknecht» (*napi-bérés* «taglöhner»), *bérel* «conduco, pretio conduco; dingen, mieten» (NySz.).

< Jakut *biär̄* «das geben, die gabe» (BÖHTLINGK 138.) = teleut, kumandu *perü* «gabe, geschenk, opfer» (даръ, жертва; Alt. Gramm. 236; ВЕРБИЦКИЯ) = csuvas *parú* «gabe, almosen» (милостыня; ZOLOTN.) = csagat. *birgü* «das geben, abgabe» (отдавание; ВУДАГ. I: 300.) = ozm. *vergü*, *virgü* «gabe, geschenk; abgabe; steuer, zoll» (*virgü vermek* «steuer zahlen»; ZENKER 936.), *vergi* «don, présent, cadeau; taxe, tribut; contribution directe» (BARBIER DE MEYNARD II: 847.) a köztörök *bir-*, *ber-* (jakut *biär-*, altaji-tat. *per-*, csuv. *par-*, ozm. *ver-*) «geben» igei tőből.

A magy. *bér* végzete az ilézett török alakok mellett **beri*, vagy **berü*-féle rövid véghangzós előkép nyomán érthető (v. ö. altaji *perü*, csuv. *parú*), a melynél t. i. a véghangzó ép úgy enyészhetett el, mint a *szücs*, *gyöngy*, *imely* s más szavakban. Egyező szó a szlávtságban: óbolg. *birъ* «census» (*birъcij* «steuereinnehmer», szlov. *bir*, *bira* «abgabe», horv. *bira* «steuer, abgabe, pfarrzehent, grundzins», szerb *bir* «abgabe, steuer», bolg. *bir*, *birija* «steuer», kisorosz *bir*, *byr* id. (a déli szlávtságból: oláh *bir*), melyet MIKLOSICH is (EtWb. 13.) idegen eredetűnek tartva a magy. *bér*-rel vet egybe (l. még NyK. 17 : 94.).

bögöly (*bögöj* Kiskún-Halás, *bögö* Fehér-m., *bögü* Őrség, *bégély* Székelység) «tabanus, asilus; bremse» (NySz., MTsz.); «mezei, nagyobbféle szürke légy, mely a barmok körül szállong s azokat meleg nyári napokon éles mérges fulánkjával bökdösi, csipkedi, vérig üldözi s gyakran felbőszítve futásra kényszeríti» (CzF.).

< Kirgiz *bügölok* «ein insect, welches heftiger als die bremse die pferde belästigt» (насъкомое, которое сильнее овода беспокоит лошадей; *bügölöktö*, *bügözöktö* «stossen mit den füssen u. hinaufwerfen mit dem kopfe, wie das pferd, wenn es insecte beunruhigen; лягаться, вскидывать ногами и головой, когда беспокоят насъкомья лошадь»; КАТАРИНСКИЈ), *hügäläk*, *bügülek* «строга, насъкомое беспокоящее лошадей сильнее овода, asilus crabroniformus» (BUDAGOV I : 287.), baskir *bügäläk* «bremse» (оводъ; КАТАРИНСКИЈ, orenburgi szót. 49.) = ozm. *bükelik* «eine blaue od. grüne fliege, welche pferde u. anderes vieh belästigt» (ZENKER 224.), *büje*, *büjelik* (بوكة: *buyé* et بوكلك: *buyèlik*; «on prononce aussi *buvelik*») 1. «grosse mouche bleue qui s'attache aux animaux; espèce de taon, mouche d'âne اشك سبكي»; 2. *büjelik*, *büve*, *bevè* «araignée venimeuse, espèce de tarentule»; 3. «fureur, rage des animaux tourmentés par les mouches» (*büje*- «devenir furieux, s'agiter, comme l'animal piqué par les mouches; BARBIER DE MEYNARD I : 342, 348—9.), *büjelök* (بوكلك: *büéleuk*) «espèce de mouche qui pique et exaspère les bestiaux; taon» (САМУ ВЕХ 266.), *bülek*, *büvelek* «art bremse» (родъ шершня; BUDAGOV I : 294.) = teleut *pökönök* «mücke» (комаръ; ВЕРВИЦКИЈ 494.) e mellett csuvas: anatri *p'wàn*, virjal *po'an* «viehbremse» = mongol *büküne* «mücke» (комаръ; SCHMIDT 120.), «cousin de couleur jaune»

(желтый комаръ; KOVAL. 1249.), kalmuk *böküne* «komarъ» (Učebn. 68.). — V. ö. volgai-tat. *böñälčän* «libelle u. besondere insecten mit gebogenem leibe, welche die tiere stechen» (сгребоза и особия насѣкомыя съ согнутымъ туловищемъ, кусающія животныхъ; OSZTROUMOV), mely magyarázta a tat. *bögöl* «gebogen sein, gekrümmt sein» (быть согнутымъ, скорченнымъ; ettől: *bök* «biegen») igére s *bögölöücän* «biegsam» (гибкий; u. o.) származékára czéloz. E felfogással szemben más nyomok a török-mongol szónak kaukázusi eredetére utalnak (l. «Arja és kaukázusi elemek» művemben 171. l.).

Közvetlenül a magy. *bögöly* a törökség teréről való, hol a kirgiz *bügölok*, ozm. *bükelik* végzetet tekintve úgy viszonylik hozzá, mint a tatár *inälék*, altaji *inelik* a magy. *imely* szóhoz (l. ennek tárgyalását alább). Valamint ez utóbbi csuvasféle alakulat, úgy ennek vehető a magy. *bögöly* is; meg is találjuk talán ezt a votják (Kaz.) *bugéli-papa* «schmetterling» szó előrészében (utórész: *papa* «vogel»), melynek változata a votják (Sar., Mal., Glaz.) *bulüti* «schmetterling». A mai csuvas *péwan*, *po'an* is ily kopott alakulat, mint a mongol *büküne* s még teljesebb végzetű teleut *pökönök* mutatják. Ez utóbbi csak változata a kirgiz *bügölok* alaknak olyas hangviszonylással, mint a kun *kukäl* (írva: *kukel*) «spina» = mongol *kügül* «schleedorn» = csuvas *kiğèn* «helleborus, nieswurz» (чемрица), ozm. *köken* «erdbeerstaude», *küven* «bocksdorn, tragantstaude», *gögem* «eine art wilde pflaume, schlehe», kirgiz *kügen* «weichel» = magy. *kökény* szavak közt (v. ö. még: csuvas *kéwagäl* «ente» = jakut *köyön*, kojbal *kögön* «enterich»); tehát hangelemeinek etymologiai értéke szerint csuvas *péwan* = magy. *bögöly*. A székely *bégély* a *bögöly* mellett ugyanazt a hangváltozatot mutatja, mint *kék* a tör. *kök* mellett, tehát emezétől eltérő eredetében, vagyis más nyelvjárás teréről való. — Külön török alaknak átvétele a magy. *bögöcs* (Duna-Pentele) «bögöly» íájzó, mely az előbbihez úgy viszonylik, mint *imecs* az *imely*-hez. Emitt megtaláltuk az előbbi alaknak mását a baskir *ipeš*-ben s így nem vehetjük merő esetlegességnak, hogy KATARINSZKIJ a *bügölöktö*-képzésnek *bügözöktö*-változatát közli, mi nyilván mutat a *bügölok*-nek *bügözök* mellékalakjára. Ugyanez alakhoz csatlakozik a mongol *bügesün* «laus» (*нохай-bügesүн* «floh», tkp. «hundslaus»; SCHMIDT 120, 91.). «pou; en general petits insectes, vermine» (*čitkür-bügesün* «punaise; клопъ») = «wanze»; KOVAL. 1243.), kalmuk *bösün* «laus» (Učebn. 69.).

bú (birtokosragokkal: *bú-m, bú-d, bú-ja*: *bújában* és *buvában*; *buv-látott* Geleji-Katona, *buvát* Pázmány, *buaban* Bornemisza; *búj* *nékü* Palóczság) «moeror, tristitia, dolor; kummer, gram» (*búbánat* id., *bú-látott* «a ki sok bút, nyomorúságot szenvedett»), *bús* «tristis, moestus; kummervoll, grämlich» (*búsít*- «contristo, exacerbo; betrüben, kränken», *búsúl*-, *búsúlog*-, *búsúlkod-ik*, *búskod-ik*, *búslakod-ik*, *búsod-ik*, *búsong*- «tristor, moereo, lugeo; betrübt, traurig sein, trauern»; NySz., MTsz.).

< Csagataj *muγ* (*mug*, موغ) «trauer, gram, sorge, kummer, schmerz» (درد, آذو, اندوه, غم) e mellett: *muγ* (موذك) id. (درد, غم, كدر, الم; SEJKH SZULEJMAN 279, 280.), *muγ*, *muγ* «not, unglück, armut, betrübnis, kummer; unglücklich, traurig» (нужда, несчастье, бѣдство; уныніе, печаль, огорченіе; переводится также прилагательными; RUDAGOV II: 266.), *munk* «trübsal, beschwerde, kummer, trauer» (*munkal*- «trauern, leiden, schwer arbeiten», *munklaj*- «betrübt sein, bekümmern», *munklan*- «sich betrüben, sich abhärmen, trauern», *munklug* «betrübt, bekümmert» VÁMB. Stud. 340.) = uigur *munk* «beschwerde, mühe, arbeit» (*munkluk* «mühevoll, mühsam, mit drangsalen behaftet», *munkar*- «sich plagen, sich betrüben, sich bekümmern», *munkat*- «plagen, peinigen, quälen» VÁMB. Uigur. Sprachmon. 228—9.) = kirgiz *muγ* «betrübnis, kummer, gram» (огорченіе, печаль; *muγdu* «traurig, kummervoll, unglücklich; печальный, огорченный, несчастный, горемыка»; *muγaj*-, *muγdan*- «traurig sein, sich kümmern; опечалиться, горевать»), baskir *moγ* id. (печаль, горе; *moγlé* «traurig; печальный. скорбный», *moγaj*- «verzagen, traurig sein; унывать. печалиться»; *moγok*- id.; «печалиться, быть печальнымъ, скучать» КАТАРИНСКІ), volgai-tatár *moγ* id. (*moγnē*, *moγaj*- id.; OSZTROUMOV), altaji-tatár *muγ* «kummer, trauer, betrübnis; qual» (огорченіе, печаль; мученіе; teleut, kumandu *muγdu*, šor. *muγu* «unglücklich; traurig; arm, dürftig, krüppel, missgeburt, ungeheuer; несчастный, печальный, убогий; калъка, горемыка; уродъ»; teleut *muγdan*-, šor. *muγan*- «sich quälen; мучиться, маяться» VERBICZKI), jakut *muγ* «qual; mühe, anstrengung» (BÖNTLINGK 150.). Tekintve, hogy a csagataj *muγ* (*mug*) egyszersmind «dampf, dunst, wolke» (ابر, بلوت, بخار) s a *muγ*

is még «nebelig» (مع كبی; S. SZULEJMAN u. o.) jelentésű, úgy lát-
szik, hogy a szó alapértelme: «düster, finster» (v. ö. magy. *komor*
«tristis» és *komor felhő* = «sötét felhő» = zürjén *kimör* «wolke»),
melynek alapján megtaláljuk e szónak *b* kezdő mássalhangzójú
változatát is ezekben: csagataj *buγ* (*bug*, بوغ) «nebel, dampf,
dunst, wölkchen» (بخارات, دومان; SEJKH SZULEJMAN 81.), ozm.
buγ «ausdünstung, er-tickende eigenschaft der luft» (испарение,
удушливость; BUDAGOV I: 283.), *buγu* (*bugu*) «dampf, dunst»
(ZENKER 222.) = volgai-tatár *béw* id. (паръ; OSZTROUMOV), kirgiz
buu «dampf, dunst; kraft, stoltzum» (паръ отъ воды; сила,
гордость; KATARINSZKIJ). A fentebbiekhez hasonló átvittel
ugyane szónak tetszik a *k*ojbal *buγ* (CASTRÉN), *pug* (КАТАНОВ)
«zorn» (*bugluγ*, *puγluγ* «böse, zornig»).

A *birka* és *buga* szavaknál is észlelhető magy. *b* = török *m*
szókezdők hang megfelelésével a magy. *bú* (*buv-*) = csagat. *muy*
«trauer, kummer», a mely egyezésben a vég-mássalhangzók (magy.
v = tör. *γ*) az *orv*, *burvány* és *bojtorvány* szavak hasonló esetével
vethető egybe. Valószínűleg egybefüggő, de számomra egyelőre
megfejtethetlen képzés a székely *bucsálódik*, *bucsálódik* (moldvai
bucáldik, *busálódik*, *buszálódik*) «buslakodik, töprenkedik» (MTsz.),
mely mintha a *bú* szónak valamely török igével való szerkesztése
volna (v. ö. ozm. *çal-* «schlagen, leicht berühren, auf etw. treffen
od. werfen» és ezt a használatát: *e ü ujku çaldım* «ich habe einen
guten schlaf geschlafen» ZENKER 344.).

búcsú (*bolczu* EhrC., *bulcho* CornC., *bulczu* VirgC., *bulcsu*
Pázmány, *boczo* Molnár Alb., *buczó* XVI. sz.; *bolcsu* Székelység,
bulcsó Erdővidék, *bulczu*, *bulszu* Moldva, *bócsú* Gömör-m., *bócsu*,
bocsú Udvarhely-m.) 1. «licentia; erlaubnis» (a régi nyelvben, pl.
«ez vrnak *bolczoyau*al helyett *foglalu*n: licentia», «*keru*la *bolczot*
alamyznaert = «engedelmet» EhrC.); 2. «discessus, abitus; ab-
schied» (pl. «a *kyraltul bulczut veun*» VirgC.); 3. «indulgentia;
ablass» (pl. *buču*, *kit mondonc bintül valo oldozatnac* GuaryC.);
4. «consecratio, encænna, benedictio; peregrinatio sacra; kirch-
messe, kirchfest, wallfahrt»; *búcsús* «indulgentiarius; peregrinator
religiosus; ablass-; wallfahrer», *bucsúz-ik* (*bolcsúz-ik* Székelység,
bolcsuz Hétfalu, *bulsúz-ik* Gömör-m., *bocsuz-ik* Csik-m.) «valedico,
discedo; sich verabschieden» (*bucsuzód-ik* id., *bucsúztat-* «dimitto;
verabschieden»; NySz., MTsz.).

< (I.) Mongol *bošuk* «das versprechen, die zusage, erlaubnis, verheissung» (обѣщаніе, дозволеніе, разрѣшеніе, посулъ; SCHMIDT 119.), «mot, sentence; ordre, ordonnance, mandat, decision; permission, dispense; prédiction; prophétie (вѣщаніе, слово, изреченіе; приказаніе, повелѣніе; дозволеніе, разрѣшеніе; пророчество; *bošuk oby* «recevoir l'instruction ou l'ordre, le mandat, la permission etc.»; KOVAL. 1173.).

(II.) Kun *bošak* (irva: *bozak*) «befreiung, verzeihung (der sünden)»; *Kim egi congulbile bisim gichövgä kelsa ulukun agirlap. anga bolgay altigil bozak. Kim egi congulbile ezitse tanğ sösün anga bolgay altmiz kun bozak. Kimkim egi congulbile ezitmese anga heč neme iwc bozak*: «wer mit gutem sinne zu unserer kirche kommt, indem er den feiertag heiligt, der erhält sechs jahre *indulgenz*. Wer mit gutem sinne die worte Gottes vernimmt, der erhält sechzig tage *indulgenz*. Wer aber nicht mit gutem sinne zuhört, der hat keinerlei *indulgenz* [zu erwarten]»; RADL. Cod. Cum. 73. 81—82.) a *boša-* «frei gehen lassen» ige (melytől *bošat* = magy. *bocsát-*) származéka.

Pontosan egyezik értelmében a kún *bošak* az «ablass; indulgentia» jelentésű magy. *búcsú*-val s tekintve a tör. *boša-* «entlassen, frei gehen lassen» alapszó értelmét a *bošak* képzésnek s a vele egyező magy. *búcsú*-nak tágabb körű «entlassung, elbocsátás»-féle jelentést tulajdoníthatunk, a mely a magy. «búcsút venni» = «sich entlassung (v. freiheit zur entfernung) nehmen», «abschied nehmen» szólásban s az evvel egyazon értelmű *búcsúz-ik* képzésben mutatkozik. Némileg ellentétes fogalom az «elbocsátás»-sal a «hozzábocsátás», vagy «megengedés; erlaubnis», a mely jelentésben a *búcsú*-t a régi nyelvből ismerjük; de e fogalmi viszonyban rejlő nehézségen kívül igen föltűnő, hogy míg a *borsó*, *komló*, *kancsó*, *olló* = tör. *burčak*, *kumlak*, *končak*, *oylak* szavakban a köznyelvi alak végzete *-ó* (mely helyett *-u* csak igen kicsiny nyelvterületen mutatható ki, pl. az őrségi *borsu* esetében) az utóbbiakkal végzetében egészen egynemű kún *bošak* szó magyar másában a köznyelvi alak végzete *-ú*, *-u* (a régiségben s népnyelvben *-ó* változattal). A *búcsú* (régii *bolcsó*, *bulcsó*, erdővidéki *bulcsó*) végzetéhez hasonló alakulata van a *tanú* (régii *tanó*) «zeuge» = tör. *tanuk*, valamint magashangú változatban a *gyűrű* (régii s dial. *gyűrő*) = tör. *jüzük* szavaknak s tényleg a kún *bošak*-on kívül található a keleti altajságban a *bulcsú* (dial. *bolcsú*, *bocsú*) alakot a régi «erlaubnis» jelentéssel igen jól magyarázó *bošuk* «erlaubnis» adat is, úgy hogy tekintettel a felhozott okokra azt kell velnünk, hogy a

magy. *búcsú* nyelvtörténeti alakulataiban két különböző szó keveredett egybe, jelesen: 1. *bocsú, bolcsú* = mong. *bošuk* «erlaubnis» és *locsó, bolcsó* = kín *bošak* «entlassung; ablass (der sünden)». Meg kell jegyeznünk, hogy bár a *bošuk* alak egyelőre csak a mongolból igazolható, végzetének alakulata csak olyan, mint a *borsó, karó, koró, tanu, ocsú* stb. szavaké, tehát ama csuvas hangsajátságaival jellegzetes török nyelvből való, melynek sok egyéb nyomát is találjuk a magyar nyelv török elemeiben. Egyébként az alakra nézve figyelembe veendő az első szótag *u* hangzója, mely arra vall, hogy a mintaképül szolgáló alakok egyike ily hangzású (**bušu* > **bulsu, bulcsu, búcsú*) lehetett. A magy. *c* = tör. *š* hangmegfelelésre s a *l* járulék-mássalhangzóra nézve v. ö. *bocsát-* (HB. *bul-scassa*) = tor. *bošat-*, *gyümölcs* = tör. *jimiš, bölcš* = tör. *bešik* stb. szókat.

¹*buga* (Kiskún-Halás, Szeged, Balaton-vid., Zala-, Vas-m.)

1. «csonka, különösen kis szarvú, vagy éppen szarvatlan barom; verstümmelte od. kleine hörner habend, hornlos» (*buga ökör, téhén, kos*; CzF.), *buga szarvak* «egymás felé összehajló szarvak; zu einander gebogene hörner» (Bács-m.); 2. «ostoba, buta, sült paraszt; dumm, einfältig, stumpfsinnig» (pl. *buga paraszt*); 3. *buga-ködmön* (Pécs) «prémtelen ködmön» (CzF., MTsz.).

< Csuvas: virjal *mugà*, anatri *mogà* (*muga* Učebn. 97; bujinszki *muga*, malo-karačkinszki *мога*; ASMARIN Материалы, 356.) «stumpf, verstümmelt» (тупой; anatri *mogat-* «stumpf machen», *mogal-* «stumpf werden») = baraba-tatár *могау*, kara-kirgiz *mokok* «stumpf» (RADL. Cod. Cum. 78.). altajji-tatár *moku* «stumpf, stumpfes beil od. messer» (тупой, тунца; teleut, kumandu *moko-* «stumpf werden; schwach werden, die kräfte verlieren; ohne erfolg bleiben; притупить; изнеможь. потерять силу, не имѣть силъ что нибудь дѣлать; остаться безъ утѣха»; *mokot-, mokor-, mokort-* «stumpf machen; schwächen; притупить; обезсилить», šor *moga-* = *moko-, mogat-* = *mokot-, moqus* «schwach, unkräftig, z. b. wein; слабый, несильный, некрѣпкій, на пр. матерія, вино»; teleut *mokur* «stumpfspritzig; тупой, о концѣ; ВЕРВИСКИ 203, 488.) = mongol *мохога, мохоги* «mousse, émousé (тупой, иступленный; КОВАЛ. 2032.), *мохоги* «stumpf an der schneide od. spitze» (*мохого-* «stumpf sein od. machen, abstumpfen; beendigen, zu ende bringen», *мохур* «abgestumpft, klumpig», *мохудар id., мохудак* «stumpf»,

moɣudur «eine hornlose kuh», *moɣulcar* «hornlos, vom rindvieh u. anderm gehörnten vieh» SCHMIDT 218; *moɣoɣu sedkil* «esprit accablé, abattu; stupidité», *moɣodok bidazu* «le stupide»; KOVAL. 2032—3.), burjét *moko* «stumpf» (CASTRÉN), kalmuk *muɣā* id. (тупой; Učebn. 78.). — V. ö. kirgiz *moka-* «stumpf werden» (притупиться; *pšak mokaldı* ножъ сталь тупой, притупился), *mokul* «ungehörnt, ohne hörner» (безрогий, комолый; KATARINSZKI), tobolszki-tatár *muk* «stumpf» (тупой), «einfältiger mensch» (простякъ), *mugat-* «stumpf machen», *mugaj-* «stumpf werden» (тупить; тупѣть), *moktuk* «stumpf an der spitze» (тупоконечный; GIGANOV 614, 474.), kún *mohdak* (КУУН: Cod. Cum. 233.) «stumpf» (RADLOFF olvasása szerint: *mokak* = baraba-tatár *moɣau*; de v. ö. mong. *moɣudak*), jakut *muɣur* «stumpf, ohne spitze» (BÖNTLINGK 150.), továbbá: mandsu *mokto*, *moktu*, *moɣoto* «stumpf, abgeschnitten, abgehauen, abgebrochen; schweiflos, hornlos» (тупой, обрѣзанный конецъ чего, тупоконечный, усѣченный, безхвостый, кургузый, обрѣзанный, обломленный, комолый), *moɣolo* «ein ochs ohne horn» (безрогий, комолый волъ), *muɣulu* «ein ungehörnter drache» (комолый драконъ), *muɣuri* «gerundet, mit abgeschnittenen ecken, abgestumpft» (закругленный, съ обрѣзанными углами, тупоконечный, притупленный; ZACHAROV 892—3, 903.), tunguz *muɣdäkän* «abgehauener baumstamm» (CASTRÉN).

A *birka*, *bú s boncsok* szók kezdő mássalhangzójának alakulatával (magy. *b* = tör. *m*) a «csonka» jelentésű magy. *buga* = esuvas *mugá*, mely viszont szabályos mása a baraba-tatár *moɣau*, kara-kirgiz *mokok* «stumpf» szónak, úgy hogy a magy. *buga* végzetének hang-megfelelése a *csipa* = tör. *čapak*, *bóda* = tör. *baldak*, *buda* = tör. *budak* szavakeval egynemű. A különös «hornlos» jelentésre nézve figyelembe veendő a kirgiz *mokul* és mandsu *moɣolo*, továbbá a mongol *moɣudur* képzéseknek ugyanily jelentése. A «dumm, einfältig» jelentést szintén igazolva látjuk a tobolszki tatár *muk* és mongol *moɣoɣu*, *moɣodok* adatainál.

Hangalakjában és jelentésében föltűnően egyezik a kún *mohdak* = mongol *moɣudak* «stumpf» szóval (melynek változatai: mong. *moɣodok* = tobolszki-tat. *moktuk* = mandsu *moɣoto*, *mokto*, *moktu* id.) a magy. *buta* «stumpf; dumm» (*buta szarvak* «obtusa cornua»; *buta kés* «tompa, életlen» Csík-m.; NySz., MTsz.), melynek azonosítá-a a német *butt* «stumpf; dumm» s az evvel egybe-tartozó román nyelvekbeli szavakkal hangtani akadályba is ütkö-

zik (l. NyK. 20 : 469—70. s Nyör 18 : 433—442.). V. ö. a *buta* első szótagjának magánhangzójára nézve a *túzok* (*tuzok*) = tör. *torđak* és *búza* (*buza*) = tör. *bořdaj* szavakat.

²*buga* (Baranya-, Somogy-m., *guba* Vas-, Soprony-, Heves-m.) 1. «galla; gallapfel» (Calep., Beythe); 2. (Székelység) «szemgolyó; augapfel» (*szeme bugája* v. *gubája*); 3. «némely növénynek bogos feje, magtokja virága: (Örség, Szatmár m., Csallóköz) «den-, kender-, mákfaj»; (Győr-m.) «napraforgó tányérja»; (Arad-m.) «a dohánynak ki nem nyílt bimbója»; «der samenbehälter od. die blume mancher pflanzen, so des leines, hanfes, mohns, tabaks, der sonnenblume» (*fenyő-buga* «tannenzapfen» Comen.; NySz., MTsz.).

guga (Pápa, Kecskemét, Szeged, Palócság, Csallóköz) 1. «apostema, tuber; kropf»; «halsgeschwür» («a vöröshagyma az éretlen keliseket és gugát megérleli» Lippai); 2. «pestbeule, pest» (*guga-halál* id.; NySz., MTsz.).

< Ozm. *bugak* «halsgeschwulst» (ZENKER 221.), *bořak* «tumeur à la gorge» (BARBIER DE MEYNARD I : 336.), kirgiz *bugak* «kropf, kinnfette (beim menschen; зобъ, подбородочный жиръ у людей)»; КАТАРИНСКИЙ, csagataj, azerbajdsán *buřak*, *buřak* «kropf, fatter kinn; geschwulst an der kehle» (подбородокъ жирный, зобъ; опухоль горла; БУДАГОВ I : 273.), teleut *po-gok* «kropf; adamsapfel» (зобъ, адамова яблоко, кадыкъ), šor. *puřak* «kropf» (зобъ), *tořak* id. (ВЕРБИЦКИЙ). — V. ö. mongol *tořolik* «rond, arrondi», *tořolcok*, *tořolcok* «rond, globuleux, cylindrique; boule, globe»; KOWAL. 2033—4.).

A magy. *guga* és tör. *bugak* «kropf» szoros jelentésbeli egyezése nyomán fölvehető, hogy az előbbi a szókezdzőnek hasonulásával (*guga* < *buga*) csak olyan alakulat, mint a «stumpf» jelentésű *buga* a baraba tat. *mořau*, kara-kirgiz *mořok* alakok mellett. Bizvást azonosíthatjuk a *gugá*-nak ezen föltett előzményével a különböző gömbölyded növényrészekre alkalmazott *buga* (*guba*) szót, melynek ezen értelme ép olyan átvitel lehet, mint pl. a mák-faj, káposzta-faj, búza-szem, szőlő-szem, fű-szár kifejezésekben használt testrészneveké, de alapülhet esetleg a török *bugak*-nak eredetibb tágabb körű «rund» jelentésén, melyre az idézett mongol adatok nyomán lehet következtetnünk. Javallja a török eredet nézetét a *gubacs* (*gubics*) «gallapfel» (< **bugacs*) képzés is, mely egészen olyan, mint a *bodocs* szóé (l. fentebb).

***búga** (Szeged) «csomó, kéve len v. kender, melyet nyüvéskor kötnek; ein bundel lein od. hanf» (CzF., Tjsz., MTsz.).

< Mongol *boγoγa* «bandeau, anneau, bracelet» (повязка, кольцо, браслетъ), tkr. «binde, band» ettől: *boγo-* «envelopper, lier, bander, panser, attacher, nouer» (Koval. 1162, 1161), «umwickeln, verbinden» (обвить, обвязать; SCHMIDT 111.), melynek más származéka: *boγo* «lie, attache, noue, panse; bracelet, anneau» (обвяжи, завяжи, перевяжи; запястья, кольца на запястьяхъ; Koval. 1160.). — V. ö. csagataj *boγak, buγak* «schlinge, strick od. schnur mit schlinge» (کبند; SEJKH SZULEJMAN 82.), tkr. «bund, binde», šor. *mogak* «ein bund vorn im schlitten» (вязка впереди у саней), e mellett: šor. *pog-* «auf-fangend zubinden» (перехватомъ завязать; VERBICZKI), továbbá: kirkiz *buu-* «zusammenbinden die füsse des tieres (wenn man es schlachten will), auffangend zubinden» (связать вмѣстѣ ноги животного когда хотятъ его рѣзать, перехватомъ завязать), *bunda* «ein bund, bünde, z. b. holz» (вязанка чего нибудь, на пр. дровъ; KATARINSZKI), volgai-tatár *bua* (OSZTROUMOV), baskir *bua* «damm», tkr. «bund» (rőzsekötés; прудъ; *bua buu-* «einen damm machen», tkr. «binden»; KATARINSKI) ezek mellett: kirkiz *böge*, volgai-tatár *böjä* «damm» (*böge-, böjä-* «einen damm machen»; v. ö. mongol *boγo-* «barrer le chemin à»; заградить, пресѣчь путь; Koval. 1161.), melyeknek szó-családjához a magy. *békó* és *boglya* szók tárgyalásánál fölsorolt adatok is tartoznak.

A «bündel» jelentésű magy. *búga* ezek szerint akár a mongol *boγoγa*, akár a török *buγak* másának vehető ezek «bund»-féle alap-értelmével.

burvány (Komárom) «a víz színének hullámzása, midőn a hal különösen nagy sokaságban vergődik; das fluten des wassers, wenn fische sich darin in grosser menge bewegen» (a víznek «bur-ványt vet a színe» v. «burványlik», midőn a hal nagy sokaságban «vergődve hullámot vet» HERMAN O. Magy. Halászat 434. l. és Szójegyzek). — *burján: *neki-burjánozza magát* (Bereg-m.) «fölhevulve neki készül; sich zu etw. mit grosser aufregung nehmen» (MTsz.).

< Csagataj *burayan* (بورغان) «wirbelwind, windstoss, starker sturm, gewittersturm; toben des meeres, welle, woge, meereswoge» (شديد فورطنه، قامرخه، كولاك، دالغہ، SEJKH SZULEJMAN 78.), *burayan* (بوراخان) id. (вьюга, буря; BUDAGOV I : 274.), *buran* «sturm, gewitter» (ВѦМВ. Stud. 246.) = teleut, kumandu *poroɣon* id. (мятель, буранъ, вьюга); (kumandu) «trüb» (мутный; VERBICZKI) = jakut *burçān* «schneegestöber, sturm» = ozm. *borayan*, *boran* «tempête violente, ouragan, tourbillon de neige et de pluie» (BARBIER DE MEYNARD I : 321.), kirgiz *boran* id. (метель, буранъ; *bora-* «mit schneegestöber wehen, v. wind; продувать снѣгъ»), baskir *buran* id. (КАТАРИНСКИ), volgai-tatár *buran* id. (мятель, вьюга; OSZTROUMOV), tobolszki-tatár *buran* id. (буря; GIGANOV 32.), karagasz, kojbal *boran* (CASTRÉN), *poran* (КАТАНОВ) «wirbelwind», šor. *poran* id. (буранъ, вѣтеръ, мятель; VERBICZKI), csuvas *purān* id. (непогода, вьюга, буранъ, мятель; ЗОЛОТН.), azerbajdsán *boran* «frost» (морозъ; Učebn. 46.) = mongol *boroyan* «regen» (SCHMIDT 115.), «pluie» (дождь; KOVAL. 1214.), burjét *burgay* «schneegestöber» (*boro* «regen» CASTRÉN), mandsu *buran* «starker wind, sturm» (сильный вѣтеръ, мятель; ЗАЧАРОВ 538.).

A «welle, woge» jelentésű magy. *burvány* (v. ö. a víz *burványt vet* = hullámot *vet*) pontosan egyezik hangalakjában is a csagataj *burayan* «welle, woge» szóval. számbavéve, hogy a *sáirkány* = tör. *sazayan* s *borjú* = tör. *bozaɣu* szókban szintén kiesett a hangsúlytalan második szótag hangzója s hogy a *v* itt a török *ɣ*-vel szemben ép olyan hang-megfelelés, mint a *karvaly* és *orv* szók esetében. A *bojtorján* és *bojtorvány* változatok módjára viszonylik a *burvány*-hoz a *burjánoz* ige alapját tevő **burján*, melynek voltaképi jelentése úgy látszik «föliindulás, lelki izgalom» a «hullámozás» átviteles alkalmazása. Talán ugyane szó lappang a NySz. következő adataiban is: **burhonyó**: «Isten ád burhonio essős időt, isten ád tiszta időt» (Melius), melyet így értelmezhetünk: «Isten ád zivataros essős időt» stb.; **burhonyagos**: «Sokszor, mint a burhonyagos időben» (= «zivataros időben») «a nap világa, úgy mutogattya az isten kegyelmességének világa magát ki a hiveknek is az ő világi életekben» (Magyari). A különös képzéseket itt az elavult alapszó félreértése, illetőleg az ebből eredt analogiai alakítás (pl. *burhonyó* a *porhanyó*, *burhonyag* a *permeteg*: *permet* mintájára) magyarázhatná. — V. ö. itt a rokon nyelvek teréről: ÉV. *porçej* «schneegestöber», ÉO. *puçrem* «schneesturm» (ΑΗΛΩ.), IO. *puçrem* id. (ПАТКАНОВ).

búz «vapor, nebula; dampf, dunst» (a régi nyelvben: «az nagy hew hoban, mykoron myndden fyw zalak meeg gvökerekből ees ky aznak nagy *bwznak* myatta» ÉrdyC. 455, «felsegnek ereie arnekoz neked, az az meg hyveit teged zent leleknek arnekaban, hogy foganasnak kivanatos *buziaban* ne retteñ» DöbrC. 508; «üstökös cyllag... a föld *buzzabol* leszen» Melius; NySz., NyK. 4: 205, Nyör 17: 124, 20: 32.); *búsz* (Tolna-m.), *busz* (Baranya-m.) «nyári meleg; fojtó levegő, nyári nap hősege; kútban v. pinczékben megromlott levegő» (Tjsz.), «rekkenő hőség»; «schwüle, drückende hitze im sommer; dunst, schwere luft in brunnen u. kellern» (*búsz-meleg* Tolna-m., *bús-m.* Baranya-m. «rekkenő hőség» MTsz.).

< Csagataj *bus* «nebel» (VÁMB. Stud. 247.), baskir *büs* «dampf, dunst» (паръ; *samaurdan büs sęę* изъ самовара паръ идетъ; КАТАРИНСКИЈ), *bëss* (orenburgi szót. 43.) id. = csuvas *pos* «dampf, dunst» (паръ; *šer-bos, šiw-bos* «dampf von der erde, vom wasser» ZOLOTN., Učebn. 61.), šor *pus* «dampf vom wasser od. von einem schwitzenden pferde» (паръ отъ воды или испотвшеи лошади; ВЕРБИЦКИЈ) = ozm. *pus* «nebel, trübes wetter; trüber sinn, traurigkeit; trübe, betrübt» (ZENKER 219.), «brouillard, bruine, vapeur légère» (BARBIER DE MEYNARD I: 415.).

Mínthogy az ozm. alak szókezdője *p.* nem gondolhatjuk, hogy a tájnyelvi *búsz* innen való átvétel, minek külomben e szó fogalmi természete is ellent mond. Ez a tájnyelvi *búsz* nyilván azonos a régi *búz*-zal, de mégsem mint emennek fejleménye; mert mint a török megfelelők igazolják, éppen a szóvegi *sz* az eredetibb hangzás s a *z* ennek oly változata, mint pl. a *gözü* = volgai-tat. *köse*, tobolszki-tat. *küskü*, szagaj, kojbal *küskä* «ratte», vagy a *hiüz* szókban. Ez az utóbbi hangváltozás magyar nyelvtörténeti alakulatnak nem igazolható, a *búz* és *búsz* alakok viszonyát tehát legalkalmasabban úgy magyarázhatjuk, hogy két különböző török nyelvjárásból való jövevények, a minő fölvételre a magyar nyelv régi török elemeinél több más esetben is rá vagyunk utalva. A szoros török egyezés mellett ki van zárva, hogy ezen *búz* szóból származzanak a *buzog-*, *buzdúl-* igék, a mint ezt MÁTYÁS FLÓRIÁN (NyK. 4: 205.) és SZARVAS G. (Nyör 17: 125.) vélték, már csak azért is, mivel ez igék nem denominativum képzőkkel vannak alkotva.

bü: *bü-báj* «cantamen, magia, incantatio, veneficium; zauberei, hexerei»; *büvös* (*bües* Schlägli Szój. 2038; *byes* VirgC., JordC., *büjös-bájos* Comen.) «incantator; zauberer» (*byös* azzony-

állatok Frankov., *erdeghy byóság* ÉrdyC.), *büvöl-* (*bywól* ÉrsC., *bójlól* Diószegi) «incanto; zaubern» (NySz.).

< Csagataj *bögü* «zauber, zauberei, hexerei, bezaubernder reiz, zauberspruch, zauberformel, kunst der besprechung durch zauberei, zauberisches verwahrungs- od. gegenmittel; zauberer, hexe, alp, peri; betrüger, schmeichler, fuchsschwänzer; markt-frau, die köpfe u. beine hauptsächlich von schafen zubereitet u. verkauft; ein ding, womit man kinder in furcht jagt» (بوجی, خاتون باشجی, پری خان, البستی, جادو, افسون, سکر, بوکو, بابالو, سالوس و جابولوس, علم رقی, بابالو; SEJKH SZULEJMAN 84.), ozm. *bögü* «zauberei, zauber» (ZENKER 244.) = ozm. *büjü* «magie sorcellerie» (*büjü etmek* v. *javmak* «enchanter, ensorceler», *büjü bozmak* «rompre le charme»; *büjüçü* «sorcier, magicien» BARBIER DE MEYNARD I: 341.), turkoman *büjü* «zauber» (VAMB. Stud. 250.). — V. ö. ozm. *bogu* «zauberei» (ZENKER 222; BUDAGOV I: 285.) s fent a *bölcs* cikkét.

Tekintettel a keleti török *büjü* alakra, azt vélhetjük, hogy ép úgy mint a *báj*-ban (a török *baji* és *bari* alakok mellett), a *bü*-ben is a *j*-s hangzás (*büjös, büjöl*) az eredetibb, míg a szokottabb *büvös* ejtésben mutatkozó *v* mint hiatuspótló járulékmássalhangzó lepett a kiesett *j* helyébe az *ü* ajakhangzó hatása alatt, vagyis: *büvös, büves* < *büös, bües* < *büjös, büjes* (v. ö. *fuvar* < német-dial. *fuor* «fahr», csángó *kuvarcz* = ném. *kurz*; dial. *csóvány, csorány* < *csójány, csójány* < *csolyán, csulán*).

bükk (*bic fa, bich fa* Schlägli Szój. 1584, 2246, *bik fa* Besztercei Szój. 892, *byk* ZiehyC.; *bikk-, bik-fa* Palóczság, Gömör-m., Székelység) «fagus; buche» (*bikk-fa, bikk-makk* «a bükkfa gyümölcse»); *bükkös* (*bykkes* RMNy.) «sylva fagina; buchenwald» NySz., MTsz.).

< Csagataj *bük* (بُك) «eiche, eichbaum, eichenwald» (дубъ, дубовый лѣсъ; a kalkuttai csagat-szótárban *میش* szóval magyarázva; BUDAGOV I: 262.).

A régi magyar *i* hangzót nem magyarázza sem a szláv *buk* (óbolg. *buky*, szerb, bolgár, cseh, lengyel, kisorosz *buk*, orosz *букъ*, litv. *buka* MIKLOSICH EtWb. 25.), sem a német *buche* (középfelném. *buoche*, ófelném. *buohha*; bajor *bueche*), bár az utóbbinak újabb keletű irodalmi *büche* alakja is van («die im XVI—XVIII. jhd. auf-

tretende, umgelautete schriftsprachliche nebenform *büche*, welche den oberd. ma. unbekannt ist, scheint auf das verbreitete nnd. *bæke* hinzuweisen» KLUGE EtWb.⁶ 61.); ellenben jól megérteti a magy. *ige* (= mong. *üge*), *kicsi* (= tör. *küçük*), *idő* (= *ödü*) szók hangmegfelelésével a csagat. *bük*, mely a bükkfával rokon tölgyfának a neve. Az újabb *ü* hangzós változat fejlődése a magy. *bükk* szónál e szerint olyan, mint a *gyümölcs* (regi: *gyimiles* = tör. *jimış*) és *ünő* (regi: *inő* = tör. *inä*) szók esetében (v. ö. még: *gyöngy*, régi *gyüngy* = tör. *jinzi*). A hosszú *kk* a szó végén nyilván szintén újabb fejlemény talán a *makk* (*bikk-makk*) szó hatása alatt.

ëm-ik (*yml*eti KönigsbT., *czöczömö* WeszprC.) «lacteo; saugen» (*csöcs-ëmö* «infans; säugling»), *ëml-* id. (pl. *emleit emle* TibC.; *ëmö* «mamma; Brust, zitze», *ëmlet-* «lacto; saugen» (*ëmtetö* «lactans; säugling»; NySz.).

< Csagat., ozm., azerb., krimi-, altaji-tat., teleut, taranesi, küärik *äm-*, szagaj, kojbal, kacsinez, kirg., kara-kirg. *em-*, volgaitat. *ëm-* «saugen» (kirg. *bala šesäsin emät* «das kind saugte bei der mutter» RADL. I : 945—6, 1571), baskir *im-* id. (сочать грудь; Катар.), csuvasA. *öm-* id. (ÿм- Золотн.).

BUDENZ eredetinek magyarázza a magy. *ëm-ik* igét (MUGSz. 781.); de adatai közül a lapp *namma-*, *namme-* «saugen» = permi *nim-al-*, *nim-as-* id. hangtani eltérésük miatt számba nem vehetők; az IO. *m-* «saugen» pedig tekintve az ÉO. *säpl-*, *šepł-* és vogul *säkw-saugen* szókat kétségtelenül jövevényt, a törökhöz fognunk. Döntő bizonyíték a finnhez való tartozás érdekében, a minő pl. a *név* = finn *nime-*, *löv* = f. *lieme-* stb. szók jellemző hangváltozása, vagy valamely (török jövevénytől nem csatlakozó) rég elavult képző lehetne, hiányzik (az *eml-* képzésre nézve v. ö. *örl-* és *ör-*); ellenben a török eredet mellett szól a fentebbieken kívül, hogy az *eme* és *emse* szók is innen valók. Jegyezzük itt meg, hogy a lapp *namme-*, zürj. *nim-al* «saugen» szóknak megfelelőleg a szamojedségben következő változatokat találjuk: jurák *namea-* «saugen» (*nameta-* «säu-

gen», *nāmea* «brustwarze»), osztják-szam. *nem-na-*, *nīma-*, *nīma-*, kamaszin *nīmer-*, tavgi *nīmīri-* «saugen» (l. HALÁSZ NYK. 24:461—2.) s hogy egyéb esetekben, midőn a szamojéd *n̄*, *n̄* szókezdőnek a lappban és permi nyelvekben *n̄* a megfelelőése, a magyarban szintén *n̄* jelentkezik.

eme 1. «femella, animal feminineum; weibchen v. tieren» (*eme-állat* Pázm., *eme-tik* «gallina» Schlägli, Besztercei Szój.). — 2. «porca; sau» (*eme-disznó*; NySz.); «emse, koczadisznó» (Nógrád-m., Székelység; MTsz.).

< Csuvás *amà* 1. «weibchen von tieren; camka» (*ama-ubà* «weiblicher bär», *γur-amì* «gänseweibchen», *këwagal-amì* «entenweibchen»; ZOLOTN., Učebn. 42.). — 2. «mutter»: *ama-žurrì* «stiefmutter» (Učbn. 9.), *për amaran žurálně dëwàn* «von einer mutter geborner verwandte (bruder od. schwester)», *ažúle amálé burë-nagàn* «mit vater u. mutter lebend» ASMARIN 137.) = *kara-kirg. emä* «die alte» (RADL. I: 946.) = mongol *eme* «weib; weiblich» (SCHMIDT 27.; *eme-γaxai* «sau», *eme-takija* «henne»; SCHMIDT Gramm 23.), burj. *eme*, *ime* «weib, verheiratetes weib» (CASZTR.), mandsu *eme* «mutter» (ZACHAR. 80); ebből kicsinyítő képzővel: mong. *emegen* «die alte frau» (SCHMIDT 27.) = kún, kumandu *ämägän* «eine alte frau; die frau, die gattin», teleut *ämäjän* «mütterchen, alte frau» (RADL. I: 948—9.).

Az osztják-szamojédben is van: *ema* «frau», *ima* «altes weib» s nyelvjárási változatokkal *ämä*, *ème*, *èm*, *äwue*, *èu*, *eu*, *au* «mutter» (*emäku*, *ämägu* «stiefmutter»; CASZTR.), melylyel nyilván azonegy az ÉO. *ima*, *imi* «weib, frau; mütterchen, grossmutter» (AHLQU.) IO. *īma*, *īmē* «weib, alte; weibchen» (*čavr-īma* «hasenweibchen», *īma-tunt* «gänseweibchen», *īma-vāsa* «entenweibchen» PATKANOV), még pedig tekintettel arra, hogy e szó a vogulban s a rokon volga-uráli nyelvekben ismeretlen, másrészt hogy e nyelveknek közös szavai a «weib» és «mutter» fogalmainak kifejezésére a magy. *nő* és *anya* rokonsága, oly viszonylással, hogy az osztják szó a szamojédből való. Maga a szamojéd szó is gondolható valamely török, vagy mongol nyelvjárásból vett jövevénynek, de nincs kizárva eredeti volta sem számbavéve a tavgi *nāme* «mutter» = jurák *nebea* id. szókat, melyek nyomán az osztják-szamojédben egy eredeti *n̄* szókezdő elenyésztenek tulajdonítható a magánhangzós szókezdet (l. HALÁSZ, NYK. 24: 456.). Mindenesetre ősrökonsági viszonyban van e mongol-török-szamojéd szóval a finn *emä*, észt *ema* «mutter» (*ema-sika*

«sau» *ema-hobune* «stute»; *emi* «mutter», *emäntä* «frau, hausfrau»; *emisä* «weiblich; weibchen» = észt *emis*, *imis* «sau, mutterschwein»), melylyel BUDENZ a magy. *eme* szót közvetlen rokonsági alapon egyezteteti (MUGSZ. 783.). Hogy ez ellenében a magy. szót a csuvas *ama* (< **ämü*) szóhoz csatoljuk, javallja egyrészt szűkebb «nöstény»-féle jelentésköre, mely a csuvas szónak is szokottabb alkalmazása («anyám, anyád» t. i. itt: *aiñem*, *aiñü*, vagy *ab'i*, *abu*), másrészt hogy szabályosan megfelelő másai e magyar szónak a közelebbi rokon nyelvekben nincsenek. Nem vehető ilyenek a zürjén *ei*, *ai*, *ii* «frau, weib, gattin, frauenzimmer; weibchen von tieren» (*ei-kör* «rentierkuh», *ei-köza* «ziege»; WIED.), permi *iñ* «weib» (GENETZ) szó sem, a mint ezt BUDENZ véli (MUGSZ.); mert ennek a vogulban szabályos mása: *āñk* «frau, junge frau, junges mädchen, fräulein; weibchen (v. tieren)»; v. ö. a hangmegfelelésre nézve: zürj. *piñ* «zahn» = vog. (deli) *pāñk* id.; zürj. *voñ*, permi *voñ* «gürtel» = magy. *öv*, finn *vyö* (< **v;ñ;*). Végül döntőleg bizonyítja a magy. *eme* szónak török származását a vele azonos jelentésben használt s kétségtelenül egybefüggő *emse* szónak török eredete (l. u. i. alább).

emse (*emcse* Csík-m., *encse* Palóczság) 1. «nöstény; weibchen v. tieren (*emse-szumár* Zala-m., *em-se-madár* Tolna-m., *encsenyúl* Palóczság). — 2. «nöstény disznó, kocza; sau» (Sopron-m., Balaton-vid., Csík-m.; NySz., MTsz.). — *emics* (Szolnok-Doboka-m.) «nöstény malacz» (MTsz.).

Az *emse* viszonyát a vele jelentésében azonos s kétségtelenül összefüggő *eme* szóhoz legalkalmasabban kicsinyítő képzésnek foghatjuk föl, a mint e tényt már BUDENZ magyarázza (MUGSZ. 783.) s mint több más nyelvben is tapasztalható, hogy az állatok «nösténye» az «anya» vagy «nő» szó diminutívumával nyer kifejezést (v. ö. ném. *weibchen*, lat. *femella*, finn *emikse*, *emisä* «weibchen; sau»). Tényleg a törökből kimutatott *eme* az élő s bármely névszóhoz csatolható *-cik* (*-cik*) kicsinyítő képzővel szerkesztve annál inkább vehető az *em-se*, *em-cse* (< **eme-se*, **eme-cse*) eredeti mintaképének, minthogy így magyarázatot nyer a köznyelvi *š* ejtés az *emse* változatban a *bors*, *borsó*, *korsó*, *késő*, *serg*, *saru* stb. török eredetű szók *é ~ š* hang-megfelelésével s másrészt e török kicsinyítő képző csuvas alakja éppen (a szóvégi *-k* elejtésével) *-šé* (*-šé*), *-šé* (*-šé*), pl. *péž'ik* «klein»: *péž'ikšé* «sehr klein». *pěrdàk* «nicht viel»: *pěrdàkšé* «winzig», *ut* «pferd»: *ut-šé-m* «mein pferdchen» (моя лошадушка), *atte* «vater»: *atte-šé-m* «mein väterchen», *türé* «gott»: *türé-šé-m* «mein lieber gott» (l. ASMARIN Gr. 112.). E szerint *emse* végzetét tekintve olyan alakulat, mint *béke* (< tör. *bekik*). Sejthető, hogy

ugyancsak e szó a régi magyar *Emesu* nőnév, melyet Anonymus (Cap. 3.) Álmos anyjának tulajdonít s mely e szerint voltakép «nöcskét» jelentene. Megjegyzendő mindezekhez, hogy a mongolban is va i az *eme* «weib» szóból képezve: *emekcin* «das weibchen bei den vögeln» (SCHMIDT 27.); de ez az *emse* alak magyarázatára az előbbinél kevésbé alkalmas.

idő (accus. *idő-t*, 3. sz. birtokosraggal: *ide-je*; *idēm* MünchC., *ydeketh* JordC., *ödebe* PozsC., *eudō, ūdō* Pázmány; *üdō, üdō* Erdély, Kúnság, Dunántúl, *üd^o* Palóczság, *üdü* Göcsej, Órség) 1. «tempus, ætas; tempestas; zeit, alter; wetter»; — 2. «annus; jahr» (pl. *mindēn idēn ütēt fákat* Veszprém-m., *mult idēn* Moldva); — 3. «hora; stunde» (pl. *ki menuen harmad idő koron*: «circa horam tertiam»); *idēn, ez idēn* «hoc anno; in diesem jahre, heuer», *idēt* «tempore, ætate, ævo; zur zeit des . . ., in der zeit, zeitig», *idétlen, ūdötlen* Heltai) «intempestivus, ineptus; immaturus; unzeitgemäss, unpassend; unreif, missgeboren»; *idős* «annosus, vetustus; temporis, (annos) natus; vieljährig, alt; (jahre) alt» (pl. *idős ember, mennyi idős* «wieviel jahre alt»; NySz., MTsz.).

V. ö. ujjur *ödü* «ze tweise, von zeit zu zeit», *ödün* «immer, alle zeit» ettől: ujjur, tarancsi, csagat. *öt* «zeit, zeitpunkt» (pl. *tört öt* «die vier jahreszeiten»), ragozott alakjaiban: *ödün* (pl. *pörü koi pilä sokladı ol ödün* «der wolf und die schafe ersehnten jene zeit», *adın ätkü kildı ol ätkü ödün* «er machte seinen namen gut, dieser gute zu seiner zeit»), *ödindä* (pl. *uruşlar ödinde* «zur zeit des krieges»), *ötünä* (pl. *aval ötünä* «in der ersten zeit»; RADL. I : 1279, 1281, 1259.).

BUDENZ (MUGSz. 809.) a vogul-osztják *ëntep* «gürtel» szóval azonosítja a magy. *idő-t*, hivatkozva a mord. *pingä* «reif, tonnenband» és «zeit, stunde» (*kona pingt* «zu welcher zeit»; mordE. *pinge* «zeit, lebensalter» és *pink*s «ring, reif») jelentéseire, úgyszintén a latin *annus* és *annulus* («ring») kapcsolatára. Figyelembe veendő azonban ezzel szemben, hogy a vog *ëntep* az *ënt*-«umgürten» szónak származéka (pl. *ëntapä ëntitä* «er legt auf seinen gurt», *ëntyati* «er gürtet sich»), ennél pedig igen kétes, hogy alapertelme csakugyan a «kör, karika» fogalmát tartalmazza-e (lehet pl. *ënt*-átkötni) is), másrészt hogy a magy. *idő* szónak eredetibb «kör, karika»-féle értelmét sem bizonyítja semminemű adat. Alkalmasabban kínálkoznak az egybevetésre a fent idézett szorosán «időt» jelentő s alakilag is egyező keleti török szavak, melyeknek nyomán az *idő*

végzetének keletkezését olyképp gondolhatjuk, hogy az átvétel mintakepei gyanánt a ragozott *ödü*, *ödün* alakok szolgáltak, mely utól bi pl. «zu seiner zeit» értelmében magyarítva ekkép hangozhatott *üd-é-n* úgy mint *kor-ból kor-á-n* (= «idején»: *tő + -a* birtokosrag + *-n* rag) s valamint ebből *kora* tőalak fejlett, úgy lett az *id-é-n*, *id-é-tt*, *id-é-tlen*, (tavasz) *id-é-ben* (= «tavasz idejében») stb. kifejezésekből elvonás útján: *idő*, *üdő*.

igér- (*igyr* TelC., *igír* Heltai, *ygyeer* ÉrdyC., *igyér* Tinódi; *égér* Maros-Torda-m., *igyír* Székelység) «promitto, polliceor, spondeo; verheissen, versprechen, zusagen» (*igéret* «promissum, promissio; das versprechen, verheissung, zusage»; NySz., MTsz.).

< Ujgur *üge-* «sagen, reden»; praes. sing. 3. *üger* (VÁMB. Ujg. Sprach. mon. 198.); RADLOFFnál (I: 1195.): ujj. *ögü-* «sagen» (pl. *pitiklik sözüni ölmiscä ögü!* «rede des wissenden worte bis zu deinem tode!») a csag. *ögü-* «loben, preisen» igéhez csatolva; v. ö. ujj., csagat. *ögüt*, kirg. *öküt*, oszm. *öjüt* «rat, ermahnung, gute lehre, meinung, vorstellung» (RADL. I: 1199, 1180, 1211.).

Nem más az «igérés» mint nyomatékos biztató «mondás» (v. ö. ném. *versprechen, zusagen*) s így jól egyeztethető a török *üge-*, vagy *ögü-* ige praes. 3. sz. *üger* alakjával.

im, *im* (*emi* «ime» VitkC., *ém* Ozorai, *em* Telegdi; *ëm-má* «immár» Vas-m., *ëm-ë* «ime» Dráva-vid.) «en, ecce; siehe, siehe da» (pl. *im angaloc zolgalnak uala neki* MünchC., *im az erdeg kezde gyetörny* ÉrdyC.); (Gömör-m.) «majd; majdnem; mindjárt; gleich, alsbald, schon; fast» (pl. *im odaadom* = «majd»; *në tróbálj idi jönni, mert im kikapsz* = «mindjárt kikapsz», *im eltörtem a korsót* = «majdnem»); *im-e*, *ime* id., *im-hol* (*yme hol* JordC., ÉrdyC. BodC.) «eccum, en, ecce; siehe da» (pl. *yme hol az en fflyam*: hic est filius meus» JordC., *imhol az én barátom* Haller), *im-már*, *im-máron* «jam tandem; schon», *am-már* jam tum; zu jener zeit schon», *im-rég* (Vas-m.) «imént, csak most, nem rég; eben jetzt, seit nicht lange». — *imént*, *iménten* «nuperrime, paulo ante, proxime, dudum; vor kurzer zeit, eben vorher». — *em-ez*, *im-ez* (*im-iz-amaz* Mezőtúr) «dieser da», *am-az* «jener dort»; *em-itt*, *im-itt* «hier, siehe hier», *am-ott* «dort, siehe dort», *em-ide*, *im-ide* «her, hieher», *am-oda* «hin, dorthin etc.» (NySz., MTsz.).

< Teleut-, kumandu-, lebed-, tuba-, űor-tat. *äm* «jetzt» (*ämdä, ämdi*, csagat., kün, azerb., uĵgur, tarancsi *ämdi*, karaim-tat. *ändi*, kirg. *endi* «jetzt, die jetzige zeit»; teleut *äm-ok* «bald, sogleich») = szoĵot-, szagaj-tat., kün *am* «jetzt, sogleich» (šor *am-ok* «sehr bald») = **in*: volgai-, baraba-; tobolszki-tat. *indē* «jetzt» (RADL. I : 944, 965, 742, 643, 1450.), csuvas *ēidē* «jetzt, gleich, schon (теперь, послѣ этого, уже; ЗОЛОТН.)»

A magy. *im* (régı *ém*) s a vele szerkesztett *imént*, *im-már*, *im-ez*, *em-ez*, *em-itt* (az utótaghoz való illeszkedéssel: *am-már*, *am-az*, *am-ott*) stb. szavak előrészenek eredeti értelmét igen tanulságosan világítják meg az utóbbiakkal egyező értelmű összetételek a vogulban, minők: ÉV. *ań-ti*, LV. *än-te*, KV. *än-tē* «ime ez; siehe dieser», ÉV. *ań-ta*, ALV. *au-ta* «ime az; siehe jener» (*ti, tē, tē* «dieser»; KV. *än-ti ielt* «in demselben jahre»), ÉV. *ań-mōnt*, ALV. *aimant*, KV. *än-mont* «imént; früher, vorigesmal» (*mōnt* «früher»), ÉV. *ań-manññ* «eben jetzt, nun», *ań-tñ-mos* «bis hieher; bis zu dieser zeit», ALV. *än-tñ* «emide», *än-tñ* «amoda», KV. *än-tē*, PV. *än-tñ*, TV. *in-ti* «ime most, mindjárt, nemsokára». Mindezekben a magy. *im*-(e) s *em*-(ez) szócskákat helyettesítő *ań*, *än*, *in* előrészt önálló használatában «jetzt» jelentésű (pl. *ań mine'im* «jetzt gehe ich») s azonos a zürjén *ōni* «jetzt» (*ōni-žō* «soeben, sogleich», *ōn-tai* «soeben, vor kurzem, neulich», *ōnišan* «von jetzt an»; WIED.), permi *ōni* «jetzt» (*ōn-taj* «neulich, soeben», *ōniož* «bis jetzt», *ōnišan* «von jetzt an»; GENETZ) = votj. *ini*, *ni*, Kaz. *iñi*, *ñi* «schon, nun; mehr, nunmehr, weiter» (*ta-ñi*, *ti-ñi*, Kaz. *tē-ñi*, Uf. *tā-ñi*, Glaz. *ta-ñ* «siehe, siehe dieser, siehe hier!») török eredetű (v. ö. csuv. *ēidē* «jetzt», jakut *anr* «jetzt, kürzlich; nächstens») szavakkal. Hogy a magy. *im* is ilyen időhatározó volt eredeti értelmében, azt kétségtelenül mutatja az *im ént* szerkezet, melynek «nuper» jelentése voltaképp így értendő: «csak most, ép most, nem rég». Ugyancsak időhatározó értelemben alkalmazza az *im* szót a Palóc-ság (pl. *im odaadom* = majd, most mindjárt) s a köznyelvi használatban is legtöbbször helyettesíthető az «im» a «most»-tal (pl. «ím elmegyek» = «most elmegyek»). Alakilag a régi *ém* s nyelvjárási *ēm* szorosán egyezik a keleti török *äm* ejtéssel. — Elejtendő ezek szerint BUDENZ egybevetése (MUGSz. 786.), mely a franciaia *voi-là*, *voi-ci* («sieh dort», «sieh hier») szerkezetekre hivatkozva, a magy. *im* szót az *ēmen* «bei klarem bewusstsein», *émett*, *imett* «in wachem zustande» szavakkal családositja s benne a finn *ilma*, lapp *alme* «luft, himmel» = vog. *ēēm*, *ilēm* «wetter» = zürj. *jen* «gott» (*jen-velt* «himmel») vélt rokonsága alapján efféle alapértelmet sejt: «világos jelenvalóság», »látnívaló».

imély (Székelység, *imel* Fertő-vid., *iměj* Csík-m., *iměj* Háromszék, *imé* Gyergyó-vid., *imö* Erdő-vid., *ime* Szilágy-m.; *émély*, *émöly* Vas-m.; *himöl* Fertő-vid., *himö* Erdő-vid.) 1. «marhabögöly; viehbremse» (Csík-m.; Nyör. 7 : 140; 9 : 42). — 2. «szarvasmarha hátán bizonyos légyfaj csipésétől támadt nyüves kelevény, v. maga a benne élősködő nyú; durch stechen einer fliegenart entstandene madige hautgeschwulst am rücken des hornviehes und die darin lebenden maden» (MTsz.). — **imecs** (Gyergyó-vid.) «marhabögöly» (Nyör 7 : 140.).

< Török *ingäli*: ozm. *ijnäli* «mit einer nadel, einem stachel versehen» (pl. *ijnäli karinža* «eine ameise mit einem stachel»; RADL. I : 1437), altaji-tat., teleut *inelü*, *inelü* «stachelig, stachel habend; dorn» (КОЛЮЧИЙ; ТЕРНОВНИКЪ; ВЕРВИЦКИ 60) = altaji-tat. *inelik* id. (u. o.) = volgai-tat. *inälék* «ein insect», baraba-tat. *ignälék* «die wasserjungfer, libelle (ein insect)»; RADL. I : 1443, 1433), kirk. *ijnelik* id. (КАТАРИНСКИЈ) a baraba-tat. *ignä*, kún, csagat. *ignä*, šor, szagaj, kojbal *ingä*, lebed, szojot *innä*, kacsincz *iyä*, volgai-tat., teleut, altaji-tat., kirk., azerb. *inä*, ozm. «nadel, stachel der insecten» szóból képezve (RADL. I : 1445—6, 1431, 1436); v. ö. csuv. *jép vorrè* «libelle» (КОПЫСЛО; Učebn. 74.), tkp. «nadel-dieb», mint tat. *ejnä-burè* id. (СТРЕКОЗА; Učebn. 58.) = «nadel-dieb» és mord. *salmëksën salaj* id. (Učebn. 63.).

Végzetét tekintve a magy. *imély* úgy viszonylik a bizonyos rovarat jelentő tat. *inälük* szóhoz mint magy. *bögöly* a kirk. *bügölök*, baskir *bügäläk* rovarnévhez (l. fentebb e cikket) jelleül annak, hogy az előbbi magyar szónak is nem a keleti török teljesebb *-lik* képzővel, hanem ennek *-li*, *-lü* változatával (v. ö. ozm. *ijnäli*) szerkesztett alak volt a mintaképe, melyről a rövid véghangzó ép úgy enyészett el a magyarban, mint a *gyöngy* (= tör. *jinži*), *kút* (= tör. *kuju* < **kudu*), *szücs*, *ács*, *szatócs* stb. szavakban. A magy. hangzóközi *m* = török *yn* (*y*), *gn*, (*jn*, *nn*, *n*) hangmegfelelést megvilágosítja az oly esuvas hangalakulat, a minő pl. a csuv. *komol* «gnade, zugetanheit» = köztör. *köyül* «herz; gemüt», csuv. *šomqr* «regen» = volgai-tat. *žangér*, altaji-tat. *jajmir* id., csuv. *šomol* «leicht» = volgai-tat. *žiyél*, altaji-tat. *jeñil* id., csuv. *jumész* «fehler» = volgai-tat. *žangész* id., csuv. *žomqr* «fuchsrot (v. pferden)» = volgai-tat. *kongor* id., csuv. *om* «vorderseite» = csagat. *öñ* id., csuv. *tom* «reif» = jakut *toñu* «das frieren», csuv. *šom* «unkraut» = teleut *joñ* «rasen» szavakban mutatkozik, melyek közül az utóbbinak

mása megvan a magyarban is, még pedig *gyom* alakban, azaz török \tilde{n} = csuv. *m* = magy. *m* hang-megfeleléssel úgy, a mint ezt az *imély* szóban is fölteszszük. A kojbal, szagaj *ingä*, kacsincz *iñä* alak itt föltett csuvasos **ime*-féle változata ugyan nem igazolható a mai csuvasból (hol a «tú» neve: *jép*), de íme a cseremiszbén a «tú» szava éppen *ime*, *imö*, cserM. *im* (*imay* «stechend; nadel-förmig»; SZILASI 40.) s a zürjénben is *jem* «nadel, tangel, dorn, stachel» (WIED.), melyek a fentebbiek alapján bizvást tekinthetők egy kiveszett régibb csuvasféle nyelv (a volgai bolgár) maradványainak, úgy, a mint ez a volga-uruli rokon nyelvek s a magyar több más hasonló nyelvi adatából (pl. *tenger*, *válú*) is következik. Mindezek szerint a magy. *imely*, *émely* ócsuvas eredetijét **jimélé* alakúnak vélhetjük, mely «fulánkkal bírót» (illetőleg ily fajta «legyet, bogarat») jelenthetett. Így magyarázva megérthetjük a magyar képzésnek bajosan vélhető székely *imecs* («bögöly») változatot is, mint a baskir *ipeš* «poszméh; hummel» (ИМЕЛЬ; kis baskir szót. 49.) megfelelőjét. Megjegyezzük végül, hogy a kevésbé elterjedt *himöl*, *himő* változatok szókezdő *h*-ját afféle járulék-mássalhangzónak tarthatjuk, mint a tájnyelvi *himbolyog* = *imbolyog*-, *hint* = *int*, *hinda* = *inda* szavakban.

inczi: *inczi-finczi* (Zala-m., Szeged, Hegyalja, Szatmár-, Gömör-m.), *inczin-fincz* (Segesvár), *inczin-pincz* (Bánság; *inczén-pincz*; *inczen-bincz* Zala-m., Csallóköz, Veszprém-m.) 1. «vézna, czingár, gyenge, nyápicz; dünn, schlank, mager, schwach, hager» (pl. *inczen-pincz úri kisasszony*). — 2. «jelentéktelen, hiábavaló, haszontalan; unbedeutend, unnütz» (CzF. NSzót., MTsz.).

< Csatat. *incä*, ozm., azerb., krimi-tat. *inžä* «dünn, fein, subtil, delikat, schwach» (pl. ozm. *inžä käsım* «mager, fleischlos», *inžä bälli* «eine feine taille habend»); ebből dimin-képzés: *ujg.*, csatat. *inčkä* «dünn, fein» (pl. csag. *bili inčkä, bojunu uzun* «seine taille ist dünn, sein hals lang») = kún *inčkä* «schmal, eng, dünn» (pl. *bari üstünä inčkä butarï cıradı* «über seinen garten erheben sich seine dünne zweige») = karaim-tat. *ünckä* «dünn» (pl. *ünckä butarın anın kurutadı* «er dörrt seinen dünne ast»; RADL. I : 1451—2, 1455, 1823.).

A *kicsi*, *piczi*, *iczi-piczi* végzetével jelentkező *inczi-finczi* ikerszó mellett (v. ö. *eczke-ficzke* «nyalka, kevély, kaczerkodó», *iczki-ficzki* «hetyke, henczegő», *kecze-ficze* «sántító», *irka-firka*, *ityeg-fityeg* stb.) *inczin-fincz*, *inczén-pincz* stb. szerkesztés olyan, mint a *torzon-borz*, *kótyon-fitty*, *gézen-gúz* ikerszóknál. A *cz* ejtés

az *inczi*-ben a keleti török *č*-vel (*inčü*) szemben jellemző kún hangsajátság (v. ö. *inckä*). Hasonló szó a régiségben s tájnyelvi igazolt *encsën-bencs* (*enczön-bencz*, *encsen-bencsen*), melynek «haszontalan apróság, haszontalan, értektelen lim-lom, hiábavalóság, semmiség» (MTsz.) jelentése is találkozik az *inczen-pincz*, *inczen-bincz* második értelmével; de nem lévén bizonyos, hogy a «haszontalan» értelem itt is a «vézna, gyenge» felén alapul-e, e két szó egyelőre mégis külön tartandó (l. az *encsën-bencs* magyarázatának kísérletet «Árja és kauk. elemek» művemben : 481. l.).

int- (*yntene* EhrC., *ymtuen* MünchC., *enteni* Verancsics)
 1. «innuo, nuto, annuo; winken» (pl. *en kezeymel intek vala* Virgl., *yntettenek zemekkel*: «annuunt oculis» Félegyházi).—2. «mono, commoneo, hortor, cohortor; vermahnen, anmahnen» (*elő-int* «herbeiwinken, durch einen wink herbeirufen», *mög-int* «vermahnen»; *intés* «nutus, cohortatio; wink, ermahnung», *intet* id.; NySz.).

< Teleut *imde-* (VERBICZKI 59.), csagat., ujugur, tarancsi, karaim-tat. *indä-* «ein zeichen geben, winken, rufen, herbeirufen, einladen; ein zeichen des einverständnisses geben, seine aufmerksamkeit einer sache zuwenden» (*indäü* «das herbeirufen durch ein zeichen, der ausdrück des einverständnisses durch nicken mit dem kopfe») = kirk. *imda-* «ein heimliches zeichen geben» = ujugur *inlä-*, volgai-, tobolszki-tat. *imla-* «ein zeichen, einen wink geben, winken» (pl. ujj. *inlädi kalgil oltur pärü* «da winkle er ihm, er möge näher kommen und sich zu ihm setzen», volgai-tat. *imlap söjläsü* «er spricht mit mienen»), baraba-tat. *imna-* «ein zeichen mit der hand geben» ezen alapszótól: altaji-, teleut-tat. *im* «ein zeichen mit der hand, wink; ein eigentumszeichen am ohre des haustieres», kirk., baraba-, tobolszki-tat. *im* «ein mit der hand gegebenes (heimliches) zeichen», volgai-tat. *ém* «ein wink, den man durch eine bewegung des gesichts, einer grimasse gibt» (RADL. I : 1447—9, 1407, 1571, 1404.). A mongolban is van *imne-* «cligner les yeux; hoher la tête en signe de consentement (мигать, кивать въ знакъ одобренія; KOVAL. I : 311.).

A magy. *int-* régi *imt-* alakjával pontosan egyezik az eredetibb «winken» jelentést is; hiven visszatüköző keleti török *imde-*, *indä-* számbavéve, hogy épígy viszonylanak egymáshoz az *md*, *nd*=

magy. *nt* hangmegfelelés pontjában: teleut, altaji-tat. *kalayda-* (= baraba-, lebed-tat. *kalayna-*) «schaukeln (intr.), in schwingender bewegung sein, schwanken» (RADL. II : 229.) és magy. *hilit-a* (*hirinta*, *hirintó*) «schaukel», csuvas *kúndě*, *kúndék* «hintabölcső» és magy. *hinta*, *hintó* «schaukel», valamint hasonló (*mg* = magy. *nk*) hangmegfelelés: volgai-tat. *tümgäk* «holzklotz» (OSZTROUMOV) és magy. *tönkö* id. A török igető, mint a legtöbb esetben, a magyarban nem kap honosító képzőt, hanem csupaszon az *érint-*, *tekint-*, *suhint-*fele igék alakai csoportjához csatlakozik (török *indä-di* = magy. *érint-ele*, tör. *indä-mäk* = magy. *inte-ni*, úgy mint *érint-ele* = magy. *érint-ele*; tehát a präs. 3. sz. is *int*, úgy mint: *érint*). — Szemben áll az *int-* szó eredetének itt tárgyalt felfogásával BUDENZ-nek ama nézete (MUGSZ. 819.), mely szerint ez az ige az *emel-* «heben» családjához tartoznék, mivel tulajdonkép «testmozdulat (különösen kézemelés, fejbizentés) által való jeladás» van vele kifejezve, mihez bizonyításképp még arra hivatkozik, hogy a magy. *eme-l-* alaprészével egyező vog. *äl-* «heben» a frequ. *älent-* «tragen» képzés tanúsága szerint **äl-* tőtől van alkotva s ezzel szerinte egybevetethetők: mordk. *ilise-*, *ilisce-* «winken (mit der hand)», zürj. *ölt-* «schwingen, winken», votj. *älal-* «winken» (WIED.; tölem igazolva: *al-* «abraten, abreden; drohen, mahnen, warnen; stillen, besänftigen»). A szoros török egyezés mellett ez a többszörös fölvételre támaszkodó nézet igen valószínűtlen.

**int* «irány; richtung»: *intēs* (Baranya-m., Ormányság «valaminek irányában levő; in der richtung eines gegenstandes sich befindend» (pl. *torony intes* «torony irányában levő»), *intēs a földdel az ablak* «egy színben, egy vonalban levő»), *intēt*, *intēt*, *intöst* «valaminek irányában, egyenesen; in irgend einer richtung, gerade zu» (pl. *mék intöst* «megyek egyenesen»). — *intéz-* (entez DöbrC.) «specto, intendo; aestimo, arbitror; ordino, dispono, dirigo; zielen; meinen, dafürhalten, schätzen; ordnen, anordnen» (tkp. «irányoz», pl. *reám intéz* «auf mich deutet es» Ádámi; *ere intézve szoll az isten* = auf dies gerichtet, diesbezüglich) Geleji Katona; *járásom merre intézzem?* = «merre irányít-sam?» Thaly, Vitézi énekek; *hozzád intézem levelem* «zu dir richte ich meinen brief»); (Székelység) «hozzávet, hozzávetőleg mér» (pl. *intézd meg jól a szemeddel, meddég telik föl a szűszék avval a gabonával*; ZOLNAI: Nyr. 19 : 49—60; MTsz., NySz.).

< Ujgur *öydi*, *öydü*, «richtschnur» (pl. *äzis öydi urma ai älci pägü*, *äzis öydi pusti tümän miy ügü* «gib keine böse richt-

sehnur, o du völkerfürst! Eine böse richtschnur verdarb hundert tausend gute»; *aşun poldi ärzä törü öndüzi, kiżigü kiżilik polur pälgüzi* «wenn das gesetz die richtschnur für die welt wäre, so würde menschlichkeit ein zeichen für den menschen sein»; RADL. I : 1207—9.).

Meggyőzően mutatja ki ZOLNAI (a fent idézett helyen), hogy *intéz-* s tájnyelvi *intés* szavainknak egy «irány» értelmű elavult **int* szó az alapja, s most kiderül erre nézve, hogy a törökségből is igazolható, a mennyiben az ujjur *öndi* «richtschnur» kezdőhangzója a hozzávetett magyar megfelelő régi **ént* (v. ö. *éntéz*) alakjához oly viszonyban gondolható, mint a tör. *kök* «blau», *cök* «penis» = magy. *kék*, *csék* szavakban, az *nd* = magy. *nt* hangmegfelelés pedig az *imde-*, *indä-* = magy. *int-* esetében bírja mását (l. e. cikket fentebb). Tanulságosak a magyar szófejtésre az ujjur *öndü* szónak családi kapcsolatai is. Ez t. i. minden valószínűség szerint alaprészében a köztörök *oy* «recht, rechts» szónak (RADL. I : 1024.) magashangú változata (úgy mint: ujjur. te leut, tarancsi *öy-* «verwelken, bleich werden» = ujjur, te leut, lebed, kirk., szagaj, kojbal *oy-* id.), melynek általánosabb «richtige richtung»-féle értelme mutatkozik a következő szerkesztésekben: te leut *oy-nay* «nach rechts, in richtiger richtung, dem strich (der haare) nach», kojb., szagaj *oy-gar* «nach rechts, auf den richtigen weg», csagat., tarancsi *oy-la-* «auf den rechten weg führen, zurechtweisen, belehren, verbessern», kirk. *oy-da-* id. (v. ö. még: anatri-csuvas *jün*: *peř jünellä* «in eine reihe, въ одинъ рядъ»). Ezen értelemnek további fejleménye az *oy* szónak alkalmazása ily jelentésben: «passend, den verhältnissen angemessen», mely mellett van igei tö is: ujj. *oy-* «passen, vorteilhaft sein» (= kirk. *oy-* «gelingen, geraten»), továbbá a névszói alaptól: te leut, altaji-tat. *oy-dü* «wie es sich gehört» = kirk. *oydu* «gut, ziemlich gut». Mindezek szerint az ujjur *öy-dü* (mely szabályos nom. verbale képzésnek vehető az ujj. *oy-* ige magashangú másából) igazi értelmében: «die richtige, gerade, passende, entsprechende richtung» = «richtschnur» s így értendő a magy *intés* is, mint «valaminek egyenes irányában eső» s *intéz* mint «egyenesen irányít» (= «céloz»). A «passend, entsprechend», illetőleg «gut» értelem szorosításával a kirkiz *oy* egyszersmind «heilsam, heilbringend», kirk., tarancsi, lebed, ujjur *oyai* (< *oy-gai*) «leicht, ohne schwierigkeit» = küär *oyai*, te leut, altaji-, baraba-tat. *oyoi* «wohlfeil, billig (vom preise); möglich, durchführbar» (= virjal-csuvas *jüné* «billig, wohlfeil»), šor. tuba-tat. *oy-dai* «billig» (RADL. I : 1024—1033.). Meglepő itt a «billig» értelemben való találkozás az *intén* (Pozsony-, Nyitra-m.) «olcsón» (*intébben* «olcsóbban»; *intébb* «olcsóbb», pl. *intébb áron*, *intébbért*; MTsz.) szóval s megerősítésére szolgál ZOLNAI ama nézetének, hogy

ez a fentebbi *intés* és *intéz* szókkal egybefügg. Alakilag az *inté-n* alaprésze a határozói értelemben használt *oy-dai* (pl. *oyd-i átti* «er hat es billig gemacht» RADL. I : 1032.) magashangú má-ának vehető, míg az *inté-z* (úgy képezve mint: *irányo-z. czélo-z*) az ujj. *öndi* alak nyomán is érthető.*) Tekintve, hogy az *ént, -int* rag mélyhangú szavakban is megtartja magashangúságát (pl. *azént* «ita» a régi nyelvben, *alkalmasint*) s hogy még birtokosragos alakokhoz is csatlakozik (pl. az Ur énnekem fizet az én *igazságomént* és kezeimnek *tisztaságaént*; ne essék semmi dolog *kedvemént*, l. SIMONYI: Magy. Határ. I : 397.) igen valószínűnek tartom ZOLNAI-nak ama nézetét is, hogy ez raggá vált önálló szó, mely azonos a fentebbiekben kimutatott **int*-tel és eredetibb irányhatározói szerepéből fejlődött módhatározóvá (l. Z. bizonyítá-sát erre nézve: Nyör 19 : 55—56.). Így az *-ént* a szintén törökből eredt *-kép* és *-kor* testesebb ragokhoz csatlakozik, melyek szintén használatosak ezen rövidebb alakjukban is *-koron, -képpen* helyett.

ír (accus. *ire-t*): *likas-ír* «hézaggyökér (aristolochia rotunda); hohlwurzel» (a XVI. századból; l. SZILY K., Nyr. 25 : 538); *csaba íre* «pimpinella; poterium sanguisorba» (*chaba yre* «bethonica» Gyöngyösi Szót. 3017. sz.; *czyaba íre* egy 1416 előtti orvosi rendelvénnyben; Nyör 2 : 68); *ér-fü* (Lugos-vid.) «pimpinella» (Nyr. 13 : 287). — *ír-mag* «a legkisebb gyermek» (Györ-m.); *irmagúl maradt* «utolsó maradékul», *irmagnak sem maradt belőle* «éppen semmi, mind kiveszett» (MTsz.).

< Kirg. *ír* «eine pflanze mit blauen blumen, die als arzenei gegen den husten gebraucht wird» (RADL. I : 1456); *ijir* «wurzel einer pflanze, die als arzenei gebraucht wird» (корень растенія, употребляемый какъ лекарство); KATARINSZKI).

Mint SZILY kimutatta, kétségtelen régi magyar szó a *likas-ír* = *hohl-wurzel* főnév, melynek utótagja a köznyelvi *ír-mag* s valószínűleg a tájnyelvi *ér-fü* szóban is jelentkezik. Az a körülmény, hogy már a XVI. század első felében két szóban írták a *csaba-íre* növénynek a nevét, szintén arra vall, hogy a mennyiben e szót tényleg a népetimologia alakította (a mint SZARVAS magyarázza; Nyr. 22 : 152), ebben egy közhasználatú *ír* szónak kellett közreműködni, mely ugyanaz volt, mint a *likas-ír*-ban. Van *bába-íre* is «pimpi-

*) ZOLNAI *int-é* lativus alakot föltételez, melyből *inté-z* úgy mint *ide-ből idé-z*, vagy *alá-ból: alá-z*; de a törökből való eredet nézete mellett ily lat. ragra nem gondolhatunk.

nella»-nak magyarázva (l. NySz.) s e mellett: *bába fű* (Zemplén m.; MTsz.). BUDENZ Diószegi és Fazekas «Füveszkönyvének» magyarázatát követve (mely a *dentaria-füvet fogas-írnek* nevezi, mivel «gyökere, vagy íre pikkelyes, fogas, vagy gumós») «gyökér» értelműnek veszi a régi *ír* szót s e nézethez csatlakozik SZILY is, ki szerint e szólás: «*írmag sem maradt belőle*» voltaképp annyit jelent, hogy «nemcsak a magja, de még a *gyökere* is végkép kiveszett». E magyarázatot lényegileg megerősíti az alakilag teljesen egyező kirgiz *ír, ijir*, mely ép úgy mint a «likas-ír» és «csaba-íre» szintén egy gyógyító füvet, illetőleg annak gyökerét jelzi, de ez egyezésből még azt is következtethetjük, hogy a magy. *ír* nem általában «gyökér» (pl. nem egyszersmind «fának gyökere»). hanem szorosabban «gyógyító fűgyökér». Sőt ez alapon tovább menve nem tetszhetik merész föltevésnek, hogy a köznyelvileg «ungventum; salbe» értelemben ismeretes magy. *ír* (accus. régebben: *ve-t*, ma: *ír-t, íra-t*) sem más, mint a «gyógyító fű v. gyökér» értelmű *ír* oly alkalmazással, mint a tadvai vogul *tër-pum* «arznei» szóban (*tër*, KV. *tërp* magában is. «arznei», *pum* «gras»), vagy mint ugyane nyelvjárásnak más területén *jim-jom* «arznei» = votják *em-jum* «arznei» = csuvas *im-jum, im-žum* «arznei aus kräutern») kifejezésben, melyekben a koztörök *äm*, volgai tatár *im* «arznei» előrészt mellett a *jom, jum* utórész a csuvas *šum, šom* = magy. *gyom* alaki előzményét tükrözi vagyis: *ír* «salbe» < «arznei» < «heilkraut».*)

író (accus. *író-t*) «a megköpült tejfölnek savanyú leve, mely a vaj elválasztása után fenmarad; buttermilch» (CzF.); «*mulsum*» (= «*molken, milchrahm*» Schlägli Szój. 1436., Besztercezi Szój. 1015. sz.); *írós* (adj.): *írós vaj* «*butyrum; anke*», *írós tészta* «*striblita foliata; butterteig*» (NySz.).

*) SZILASINAK ama nézete (NyK. 30 : 484), mely szerint az *ír-mag* előrésze az utórésznek szinonimája gyanánt (mint a *búbánat, kő-szikla* stb. szókban) szinten «mag; család, nemzetseg» értelmű volna, minden valószínűség biján van. Ellene szól ennek az alkotórészeiben világos értelmű *likas ír* = «*hohl-wurzel*», melynek utótagja semmiesetre sem «mag», de az egybevetett volgai-tat. *orlok* «same» (= csuv. *vórlëž* id.), volgai-tat. *oru* «*geschlecht, stamm, familie*» (= csagat. *uruk* id., ozm. *irk* «*race, generation*»), csuv. *vor* «same» alaki egyezése is kétes. — BUDENZnek *ír* «*wurzel*» = *ér* «*ader*» szócsaládosítása is elejtendő; mert tudvalevő, hogy régi magyar *é*-nek (v. ö. *ę* Heltai; accus. *ere-t*) sem a régiségben, sem a nyelvjárásokban *í* változata nem mutatkozik (*ér* «*ader*» Tiszántúl is: *ér*, nem: *ír*).

< Mongol *airak* «sauere milch als getränk» (SCHMIDT 1.); «lait fermenté, koumis; айрагъ, заквашенное молоко, кумыс» (KOWAL. I : 8) = kalmuk *airak* «sauere milch» (JÜLG).

A magy. szó alakja egészen csuvas jellegű, minélfogva benne ép úgy mint a *kölcsön*, *hiúz* stb. szavak esetében mongolból ugor-török úton került jövevénynyel van dolgunk. A mai csuvasban *ujràn*, felvidéki *uràn* «sauere kuhmilch» (= tat. *ajran* id.) szót találunk, mely összefügghet a mongol *airak*-kal, de közvetlenül magy. *író*-val (végzetlenül fogva) nem egyeztethető.

ív-ik (Palóczság, Abauj-m.) «érik, puhúl, levesedik; elérik (gyümölcs, különösen vad gyümölcs); megporhanyúl (trágya); weich, überreif, saftig werden (v. fruchten); locker, mürbe werden (v. dünger)»; *ívéd-* (*érvéd-* Erdély, *ívod-ik* Heves-m.) id. (*ívett körte* Gömör-m., *ívott k.* Hegyalja, Tisza-Dob; MTsz.).

< Csagat., tarancsi *ibi-* «weich werden» (*íbit-* «weich, frisch machen»; RADL. I : 1569.).

A török eredetű *kéve*, *káva* és *gyáva* szók *b > v* hangváltozásával a magy. *ív-ik* «megpuhúlni» = tör. *ibi-* id.; a ritkább *ívéd-* képzés pedig e mellett akár a *rothad-*, *korhad-*, *poshad-*, *szárad-* stb. igék analogiai hatása folytán is keletkezhetett. BUDENZNEK e szóra vonatkozó egyeztetésére (MUGSz. 803.) már ANDERSON kimutatta, hogy több pontjában tarthatatlan, jelesen hogy ez ÉO. *lèpèt*, *lèbèt*. IO. *tèbet* «weich» a mordM. *lèpè* «weich», észt *lepe*, *lebe* (gen. *lebeda*) «mild» (*l. ilm* «mildes wetter»), finn *leppiä*, *leppeä* «mild, freundlich, zart, weich» (= *l. sydän* «weiches herz»). zürj., votj. *lab* «schwach, zart» szókhoz, a zürj. *nébid* (permi *ńibot*), votj. *ńebít* «weich, zart» pedig a finn *neveä*, *nevä* «humidus, flaccidus, languidus, haud compactus (humus)» szóhoz tartozik (Wandl. 61, 184. ll.). Igen kétes a mordE. *čevte* «weich, milde» = finn *heveä* «mollis; lascivus» szókkal való kapcsolat is, melylyel alkalmasabban vethető egybe a magy. *szel-íd* «sanft, mild» (hangzóközi *d > l* változással).

MUNKÁCSI BERNÁT.